

Współzawodnictwo pracy w życiu gospodarczym, społeczno-politycznym i propagandzie PRL

pod redakcją
Bogusława Tracza

© Copyright by Oddział Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni
przeciwko Narodowi Polskiemu w Katowicach & PPHU Drukpol sp. j., Katowice 2008

Recenzenci

prof. dr hab. Piotr Franaszek

dr Andrzej Zawistowski

Redakcja

Bogusław Tracz

Tłumaczenia streszczeń

Peter Polak-Springer

Marius Urbanik

Korekta

Monika Rosenbaum

Zdjęcie na okładce

Fragment pochodu z okazji Święta Pracy 1 V 1954 r. Łódź (ADM/PAP)

Skład i łamanie

Bogusław Nikonowicz

Druk

PPHU Drukpol sp.j.

Tarnowskie Góry, Kochanowskiego 27

ISBN

978-83-61458-16-6

Wydawca

Oddział Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni
przeciwko Narodowi Polskiemu w Katowicach

PPHU Drukpol sp.j.

42-600 Tarnowskie Góry, Kochanowskiego 27

Współzawodnictwo pracy i jego propaganda w bibliotekach i domach kultury w okresie Polski Ludowej na przykładzie regionu częstochowskiego

W okresie Polski Ludowej współzawodnictwo pracy oraz propaganda z nim związana zdecydowanie wykraczały poza fabryki i kulturalne ośrodki przyfabryczne, występowały także w bibliotekach publicznych i ogólnodostępnych domach kultury. Przełom lat 40. i 50. XX w. to czas bezwzględnej podporządkowania kultury ideologii socjalistycznej. W Częstochowie, podobnie jak w całej Polsce, realizowano hasło „Nauka i sztuka dla mas”. Zadaniem bibliotek było otwieranie coraz to nowych filii i zwiększanie liczby czytelników¹. Nowe obiekty cieszyły się dużym zainteresowaniem młodzieży i otwierano je m.in. w ramach czynu pierwszomajowego². Już w 1949 r. w „Życiu Częstochowy” odnotowano: „Zdawałoby się, że w okresie wakacyjnym powinno ubywać czytelników, tak jak to się działo [w] lat[ach] poprzednich. W tym roku stało się jednak inaczej, przybyło bowiem w lecie 368 nowych czytelników, we wrześniu zaś 128. Na uwagę zasługuje zorganizowanie współzawodnictwa między poszczególnymi filiami [biblioteki], które zobowiązywały się w okresie do końca b. roku zdobyć jak największą ilość czytelników oraz zorganizować szereg imprez kulturalnych, przede wszystkim odczytów. Kierownictwo tej filii, która wyróżni się we współzawodnictwie, otrzyma specjalną premię”³. W tym czasie końcowym sukcesem bibliotekarzy miało być przede wszystkim pozyskanie nowych czytelników. W powojennej rzeczywistości książka miała być nośnikiem socjalistycznej propagandy i w związku z tym konieczne było umasowienie czytelnictwa. Z kolei, jeśli myślano o kształtowaniu nowych i wiernych systemowi elit, to należało je wyedukować. Szczególnie więc dbano o powstawanie filii bibliotecznych na osiedlach robotniczych⁴. W grudniu 1949 r. „Dziennik Zachodni” informował: „Kierownictwo Biblioteki [w Częstochowie] pragnie dotrzeć z książką do wszystkich mieszkań ro-

¹ Kronika Biblioteki Publicznej im. W. Biegańskiego w Częstochowie, notatka z 1952 r., bp.

² Kronika Biblioteki Publicznej im. W. Biegańskiego w Częstochowie, „Pozytywne wyniki przyniosła reorganizacja Wydziału Oświaty i Kultury”, wycinek prasowy, „Życie Częstochowy”, 3 VI 1949 r., bp.

³ Kronika Biblioteki Publicznej im. W. Biegańskiego w Częstochowie, „Książka i gazeta dociera do mas. Stale przybywa książek, abonentów i punktów bibliotecznych w Częstochowie”, wycinek prasowy, „Życie Częstochowy”, 25 IX 1949 r., bp.

⁴ Kronika Biblioteki Publicznej im. W. Biegańskiego w Częstochowie, „Filia Biblioteki Miejskiej uruchomiona w dzielnicy robotniczej”, wycinek prasowy, „Życie Częstochowy” z 22 VII 1949 r., bp.; Ibidem, „Biblioteka Miejska trafiła do dzielnic robotniczych poprzez sieć swoich filii”, wycinek prasowy, „Życie Częstochowy”, 25 XI 1949 r., bp.

botniczycy i czyni już przygotowania do otwarcia dalszych 2 filii: przy ul. Warszawskiej i Rynku Wieluńskim. Przed końcem roku obie te filie mają być uruchomione (...). Plan 6-letni otwiera szerokie perspektywy dla dalszego rozwoju Biblioteki Miejskiej”⁵. Mimo wszystko jednak kwoty na działalność były ograniczone i dlatego dążono do obniżenia kosztów funkcjonowania placówek, a wśród pracowników bibliotek szukano wzorów do naśladowania w tej dziedzinie. W 1952 r. prawdziwym przodownikiem ogłoszono introligatora Walentego Stanika, który dzięki zastosowaniu odpadków obniżył dwukrotnie cenę oprawy książki⁶.

Lata 60. przyniosły nowy okres współzawodnictwa. Na instytucje kulturalne w ramach ruchu przodownictwa nałożono konkretne zadania o charakterze propagandowym. W broszurze o zasięgu ogólnopolskim „Współzawodnictwo bibliotekarzy i bibliotek na XX-lecie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej” wydanej w 1964 r. przez Ministerstwo Kultury i Sztuki czytamy: „Pracownicy publicznych bibliotek powszechnych, bibliotek związków zawodowych, organizacji spółdzielczych i bibliotek związków zawodowych, organizacji spółdzielczych i bibliotek wojskowych podejmując wezwanie Ogólnopolskiego Komitetu Frontu Jedności Narodu przystępują (...) do współzawodnictwa pod hasłem: «Pracujemy lepiej, szybciej, oszczędniej»”⁷.

Działania te planowano zrealizować poprzez „wzmoczenie oddziaływania bibliotek na kształtowanie świadomości socjalistycznej szerokich mas, a zwłaszcza młodzieży, przez odpowiedni dobór upowszechnianych treści, doskonalenie metod pracy, pobudzanie działalności społecznej (...)”⁸. W związku z tym postanowiono popularyzować osiągnięcia budownictwa socjalistycznego, osiągnięcia wynikające z „zespoleń z Macierzą Ziemi Zachodnich i Północnych”⁹, propagować poprawę sytuacji materialnej i społecznej w porównaniu z dwudziestoleciami międzywojennymi. Postanowiono uświadamiać o potrzebie kolejnych działań w celu realizacji socjalizmu, popularyzować przodowników ostatnich dwudziestu lat Polski Ludowej, zwłaszcza tych związanych ze środowiskiem lokalnym. Nie mogło zabraknąć haseł pogłębiania „uczucia braterskiej jedności z ZSRR” oraz popularyzowania „osiągnięć państw socjalistycznych i umacnianie przekonania o wyższości socjalizmu nad kapitalizmem”¹⁰. W tym celu planowano „zwiększenie liczby czytelników i wypożyczeń, pozyskanie czytelnika w każdej rodzinie, objęcie czytelnictwem jak największego odsetka młodzieży (...) aktywu politycznego, partyjnego, robotników i chłopów; (...) uzupełnienie sieci placówek, (...) punktów bibliotecznych”¹¹. Zasadniczą rolę przypisywano doborowi i selekcji księgozbioru, informacji bibliotecznej, prowadzeniu poradnictwa dla czyteln-

⁵ Kronika Biblioteki Publicznej im. W. Biegańskiego w Częstochowie, „Zwiększa się sieć bibliotek – wzrasta liczba czytelników. Pomyślny rozwój bibliotekarstwa w Częstochowie, „Dziennik Zachodni”, XII 1949 r., bp.

⁶ Kronika Biblioteki Publicznej im. W. Biegańskiego w Częstochowie, notatka z 1952 r., bp.

⁷ *Współzawodnictwo bibliotekarzy i bibliotek na XX-lecie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*, Ministerstwo Kultury i Sztuki. Departament Pracy Kulturalno-Oświatowej i Bibliotek, Warszawa 1964, s. 2.

⁸ *Ibidem*, s. 2-3.

⁹ *Ibidem*, s. 3.

¹⁰ *Ibidem*, s. 4.

¹¹ *Ibidem*.

ników oraz organizowaniu wystaw, spotkań z pisarzami, uczonymi i z „działaczami politycznymi, gospodarczymi i kulturalnymi”¹². Współzawodnictwo miało polegać na podejmowanych indywidualnie lub zbiorowo, przez pracowników i kierowników, zobowiązaniach w zakresie wykonania planu pracy biblioteki czy też pracy ponad plan. Przewidziano szereg akcji o zasięgu ogólnokrajowym w ramach, w których można było współzawodniczyć – konkurs „Złoty Kłos”, Olimpiada Czytelnicza Związku Młodzieży Wiejskiej, Turniej Czytelniczy Związku Młodzieży Socjalistycznej, Turniej Czytelniczy dla Dzieci „Wędrujemy po Polsce śladami Dwudziestolecia [PRL]”, Miesiąc Przyjaźni Polsko-Radzieckiej, konkurs „Czytelnicy mówią o książce technicznej” itd. Nagrody pieniężne zapewniały: Ministerstwo Kultury i Sztuki, Centralna Rada Związków Zawodowych, Wojewódzkie Komisje Związków Zawodowych, Zarząd Główny Związku Zawodowego Pracowników Kultury i Sztuki¹³.

Do ogólnopolskiego współzawodnictwa przystąpiły także biblioteki Częstochowy i okolic. Prześcigano się w ilościach wypożyczeń. W prasie z 1965 r. czytamy: „Dwukrotnie większe aniżeli przed paru laty jest dziś czytelnictwo w powiecie myszkowskim. Roczna ilość wypożyczeń wzrosła z 62 do 127 tysięcy, zaś liczba tomów z 47 do 69 tysięcy. Powiatowa i Miejska Biblioteka otworzyły już 25 wiejskich punktów bibliotecznych, a w roku bieżącym otworzy dalszych siedem. (...) Podkreślić trzeba inicjatywę kierownictwa tejsze biblioteki, która pomimo niewysokich funduszy urzęda corocznie po kilka spotkań z pisarzami. Ostatnio na jej zaproszenie gościł w Myszkowie Wojciech Żukrowski”¹⁴.

W następnych latach podejmowano kolejne inicjatywy. W Bibliotece Publicznej w Częstochowie w ramach akcji „Współzawodnictwo pracy bibliotek publicznych na 25-lecie PRL «Pomnażamy dorobek Polski Ludowej»”, trwającej od 11 listopada 1968 r. do 1 maja 1970 r. zaplanowano m.in. selekcję, tj. „usuwanie wydawnictw przestarzałych i nieaktualnych” oraz zakup nowych wydawnictw; informowanie bibliotekarzy o nowościach z zakresu literatury społeczno-politycznej, nagranie na taśmie magnetofonowej audycji i wykorzystanie ich podczas obchodów 50-lecia odzyskania niepodległości, 50-lecia powstania i walki Komunistycznej Partii Polski, 25-lecia Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, 100-lecia urodzin Włodzimierza Lenina¹⁵. W 1968 r. prawdziwym wydarzeniem było utworzenie w Myszkowie pierwszej bibliotekarskiej Brygady Pracy Socjalistycznej. W prasie można było przeczytać: „Zadania, jakich podjęły się [bibliotekarki] (...) były następujące: zwiększyć ilość czytelników, zorganizować kilka wystaw książek w godzinach pozasłużbowych i uporządkować teren przed biblioteką. Wszystkie te zadania zostały sumiennie wykonane – i pięć pracowników myszkowskiej biblioteki, z kierowniczką Wandą Stelmachową na czele, z dumą

¹² *Ibidem*, s. 4-5.

¹³ *Ibidem*, s. 6-11.

¹⁴ Kronika Biblioteki Publicznej w Myszkowie, „Kwitnie czytelnictwo w powiecie myszkowskim”, wycinek prasowy, 1965 r., bp.

¹⁵ Współzawodnictwo pracy bibliotek publicznych na 25-lecie PRL „Pomnażamy dorobek Polski Ludowej”, 11 XI 1968-1 V 1970 r., Zbiory Biblioteki Publicznej im. W. Biegańskiego w Częstochowie, bp.

nosi już przy fartuchach znaczki BPS. W dniu, w którym brygada otrzymała znaczki, przystąpiła do konkursu o tytuł współgospodarza miasta, podejmując następujące zobowiązania: będzie zbierać dokumenty dotyczące ruchu robotniczego na terenie powiatu myszkowskiego i przepracuje 120 godzin przy porządkowaniu miasta¹⁶. Na uwagę zasługuje tutaj widoczny nacisk na wykonywanie przez pracowników bibliotek robót fizycznych. Nasuwa się wniosek, że celem było zbliżenie inteligenckiego przecież charakteru pracy bibliotekarza do modelu robotniczego, co wreszcie byłoby zgodne z ideologią Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej.

Nadal jednak najważniejszym miernikiem sukcesu były wskaźniki czytelnictwa. W 1971 r. najlepiej pracującą i przodującą w powiecie myszkowskim określano Bibliotekę Miejską w Koziegłowach. Ta mieszcząca się w Domu Kultury biblioteka dysponowała wtedy osmioma tysiącami woluminów, z których korzystało ponad tysiąc stałych czytelników. Odnotowano tam w 1970 r. blisko 29 tys. wypożyczeń¹⁷.

W latach 70. coraz większy nacisk kładziono na działania propagandowe. W ruch współzawodnictwa bibliotek wpisywały się organizowane cyklicznie dni książki pod hasłem „Człowiek – Świat – Polityka”, na których prezentowano dorobek piśmienniczy teoretyków socjalizmu, w tym prace klasyków marksizmu-leninizmu¹⁸. Obchody VI Dni Książki Społeczno-Politycznej „Człowiek – Świat – Polityka” w listopadzie 1972 r. połączono z 50. rocznicą powstania Związku Radzieckiego i wiodącym tematem miało być „50-lecie ZSRR w literaturze”. Planowano także poruszyć zagadnienia związane z VI Zjazdem PZPR, 90-leciem Wielkiego Proletariatu i 95. rocznicą urodzin Feliksa Dzierżyńskiego. Proponowano hasła: „Książka społeczno-polityczna – lekturą każdego obywatela”, „Książka społeczno-polityczna – twój przewodnik po teraźniejszości” itp.¹⁹ W latach 1972-1973 biblioteki mogły wziąć udział we współzawodnictwie pod hasłem „Moja biblioteka pomaga kształcącym się”, którego celem było usprawnienie informacji bibliotecznej oraz podniesienie ilości wypożyczeń²⁰.

W 1975 r. powstało województwo częstochowskie. Zaraz też pojawiły się w mieście wojewódzkie już struktury partyjne. Działacze nowego Komitetu Wojewódzkiego PZPR szczególny nacisk położyli na działania propagandowe, także związane ze współzawodnictwem pracy, które szczególnie mocno starano się ukierunkowywać na młodzież. W tej dziedzinie, obok szkół i bibliotek, ważną rolę odgrywały domy kultury. W „Programie pracy ideowo-wychowawczej wśród młodzieży, nauczycieli i społecznej

¹⁶ Kronika Biblioteki Publicznej w Myszkowie, „Pierwsza bibliotekarska”, „Dziennik Zachodni”, nr 10, 1968 r., wycinek prasowy, bp.

¹⁷ Kronika Biblioteki Publicznej w Myszkowie, „Co wiesz o Koziegłowach”, „Trybuna Robotnicza”, 21 IX 1971 r., wycinek prasowy, bp.

¹⁸ V Dni Książki „Człowiek – Świat – Polityka” 20-30 XI 1971 r. Regulamin współzawodnictwa bibliotek woj. katowickiego, Zbiory Biblioteki Publicznej im. W. Biegańskiego w Częstochowie, bp.

¹⁹ Wytoczne obchodów VI Dni Książki Społeczno-Politycznej „Człowiek – Świat – Polityka”, Częstochowa, 15 XI 1972 r. Regulamin współzawodnictwa bibliotek woj. katowickiego, Zbiory Biblioteki Publicznej im. W. Biegańskiego w Częstochowie, bp.

²⁰ Regulamin współzawodnictwa bibliotek publicznych woj. katowickiego, Zbiory Biblioteki Publicznej im. W. Biegańskiego w Częstochowie, bp.

kadry wychowawczej województwa częstochowskiego na drugie półrocze 1975 r.” czytamy: „W najbliższych latach należy wzmoczyć wpływy ideowo-wychowawcze na młodzież, ma to być szeroka i długofalowa praca. Musimy młodą generację tak wychować, aby była w stanie wszystkie swe siły poświęcić realizacji ważnych zadań, które zarysowują się przed nią, a którym tak wiele miejsca i uwagi poświęcono na VII Plenum KC PZPR. Młodej generacji Polaków należy uświadomić, że jej treścią życia będzie doprowadzić do końca proces budowy socjalizmu w naszym kraju, zrewolucjonizować tempo rozwoju, pomnażać i odnawiać siły wytwórcze, w pełni wykorzystać dla kraju wartości płynące z udziału Polski w rewolucji naukowo-technicznej, zapewnić pełny triumf zasad socjalizmu w życiu społecznym i stosunkach międzyludzkich”²¹.

W pracy ideowo-wychowawczej stosowano różnorodne formy i metody. Szkoły i placówki oświatowo-wychowawcze miały m.in. kształtować takie postawy, jak kult dla fachowości, dyscyplina oraz współodpowiedzialność za wyniki pracy własnej i kolektywu. Kładziono nacisk na wpajanie socjalistycznych postaw etycznych-moralnych, wyrabianie postaw proletariackiego internacjonalizmu, pogłębianie zaangażowania emocjonalnego w sprawę budownictwa socjalistycznego w Polsce oraz poczucia dumy i godności narodowej płynących z jego osiągnięć. Nawiązując do tradycji współzawodnictwa głoszono potrzebę popularyzacji hasła „Ludzie Dobrej Roboty”.

Formy realizacji były różne i polegały na organizowaniu w szkołach i placówkach wystaw tematycznie związanych z wielkimi budowami socjalizmu, organizowaniu festiwali filmów krajów socjalistycznych w miastach i gminach, obchodzeniu rocznic krajów budujących socjalizm, rozszerzaniu prenumeraty czasopism krajów socjalistycznych, organizowaniu kursów języka rosyjskiego. Przy okazji popularyzowania ruchu współzawodnictwa, poprzez działalność szkół, domów kultury i bibliotek, starano się o ukształtowanie i utrwalenie naukowego poglądu na świat, a także wyrobienie konsekwentnej postawy światopoglądowej. Starano się to osiągnąć poprzez pełniejsze wykorzystanie treści programowych biologii, fizyki, astronomii i chemii oraz elementów nauk społecznych, zwiększanie liczby kół zainteresowań, a szczególnie kół religioznawczych o młodych racjonalistów, popularyzację tematyki astronomicznej i religioznawczej, upowszechnienie czytelnictwa literatury i czasopism popularno-naukowych poprzez: wystawy nowości, konkursy czytelnicze i lekcje biblioteczne, organizację wycieczek do kin, teatrów, na sztuki i filmy. Starano się popularyzować wiedzę o osiągnięciach państwa przez nasilenie kampanii czytelniczej promującej pisarzy PRL, konkursy plakatów uczniowskich, organizowanie wieczornic poezji, prozy, muzyki współczesnej, zapraszanie wybitnych twórców na spotkania z młodzieżą. Wszystko to miało podkreślać kulturalny dorobek PRL²².

²¹ APCz, KW PZPR, Wydział Nauki i Oświaty, sygn. 40, Plany pracy Wydziału, k. 18, Program pracy ideowo-wychowawczej wśród młodzieży, nauczycieli i społecznej kadry wychowawczej województwa częstochowskiego na drugie półrocze 1975 r.

²² *Ibidem*, k. 19-25.

Dążono do zwiększenia aktywności placówek kulturalno-oświatowych w pracy ideowo-wychowawczej z młodzieżą. W związku z tym w pracy domów kultury, świetlic, klubów, radiowęzłów, bibliotek nakazywano uwzględnić przede wszystkim osiągnięcia ekonomiczne kraju, województwa, miasta, gminy i przedsiębiorstwa. Planowano szczególnie popularyzację programu budowy „Drugiej Polski” i aktywizacji społeczeństwa do udziału w jego realizacji, także poprzez popularyzację hasła „Ludzie Dobrej Roboty”. Plany repertuarowe i zamierzenia odczytowe podejmowane przez placówki kulturalno-oświatowe i zespoły artystyczne miały być uzgodnione z terenowymi Ośrodkami Propagandy Partyjnej i wiodącymi Domami Kultury. Zalecano organizowanie tzw. plenerów plastycznych i spotkań z twórcami o „szczególnych walorach ideowych”, opracowanie założeń i programu do I Wojewódzkiej Wiosny Kulturalnej (przegląd artystycznego dorobku województwa), organizowanie wystaw tematycznych w częstochowskim pawilonie „Cepelia” (wynajęcie sal w pawilonach „Cepelii” w celu zorganizowania galerii zasłużonych przodowników pracy połączonej z wystawą atrakcyjnych wyrobów rynkowych)²³ oraz zorganizowanie tygodniowego kursu dla aktywu (czyli członków PZPR) kulturalno-oświatowego domów kultury, klubów, świetlic i bibliotek²⁴.

Do podniesienia aktywności w pracy niewątpliwie przyczyniały się wizyty dostojników państwowych. W 1976 r. w Myszkowie gościł wicepremier i minister kultury i sztuki Józef Tejchma, który zwiedził Dom Kultury i Bibliotekę Miejską. W czasie wizyty dużo uwagi poświęcono wystawie obrazującej „Dorobek bibliotek z terenu miasta Myszkowa w 30-lecie Dekretu o Bibliotekach”²⁵. Z kolei następnym rokiem ogłoszono Rokiem Bibliotek i Czytelnictwa. W związku z tym w województwie częstochowskim opracowano zadania dla 660 bibliotek i ogłoszono współzawodnictwo pod hasłem „Biblioteka świadectwem kultury środowiska”. Jego celem było zdopingowanie władz do tworzenia nowych placówek bibliotecznych lub modernizowania istniejących oraz aktywizacja pracy ideowo wychowawczej i oświatowej²⁶. W efekcie Miejska Biblioteka Publiczna w Myszkowie w 1977 r. zorganizowała liczne spotkania i konkursy, m.in. cykl spotkań „Młode pokolenie Polski Ludowej”, konkursy: „Władysław Broniewski – życie i twórczość”, „Idea Lenina wiecznie żywa”, „Co wiesz o ZSRR?”²⁷

W czerwcu 1977 r. tematem posiedzenia KW PZPR w Częstochowie był „Program intensyfikacji produkcji przemysłowej i rolnej na rynek wewnętrzny i na eksport”. Jednym z głównych kierunków pracy Egzekutywy KW PZPR w I półroczu miało być wyzwalenie (II etap) rezerw produkcyjnych w przemyśle. W związku z tym w styczniu tego roku Wydział Organizacyjny KW PZPR wytyczył następują-

²³ APCz, WRZZ w Częstochowie, sygn. 6/11, Współzawodnictwo pracy 1975-1980, Wniosek o przyznanie dodatkowej dotacji do preliminarza budżetowego na działalność: „Popularyzacja współzawodnictwa” na 1976 r., Pismo Przewodniczącego WRZZ w Częstochowie do Sekretarza CRZZ z 9 IV 1976 r., bp.

²⁴ APCz, KW PZPR Wydział Nauki i Oświaty, sygn. 40, Plany pracy Wydziału, k. 29-33.

²⁵ Kronika Biblioteki Publicznej w Myszkowie, wpis z 10 V 1976 r., bp.

²⁶ Kronika Biblioteki Publicznej w Myszkowie, „Owocny Rok Bibliotek i Czytelnictwa”, wycinek prasowy z „Gazety Częstochowskiej”, 1977 r., bp.

²⁷ Kronika Biblioteki Publicznej w Myszkowie, wpisy z 1977 r., bp.

ce działania ideowo-wychowawcze: „Propagowanie zadań społeczno-gospodarczych i strategii rozwoju kraju w 1977 r. i do 1980 r. Upowszechnienie i wyjaśnienie politycznych i ekonomicznych przesłanek manewru strategicznego w gospodarce narodowej w latach 1977-1980 (...). Umacnianie socjalistycznej świadomości (...), pogłębianie postaw patriotycznych i obywatelskich przez rozwijanie czytelnictwa literatury i prasy partyjnej w miejscu zamieszkania, mobilizacja społeczeństwa do czynów społecznych. Tworzenie nowych ośrodków pracy ideowo-wychowawczej. (...) Rozwijanie propagandy wizualnej w miastach, wsiach i zakładach pracy”²⁸. Program ten częściowo wprowadzano metodami współzawodnictwa także w następnych latach, m.in. w 1979 r. odbył się konkurs na najlepsze sołectwo w województwie częstochowskim. Udział zgłosiło 311 sołtysów. Wśród wielu zadań sprawdzano działalność ogólnospołeczną w sołectwie, wyniki działania sołtysa w dziedzinie wychowania, oświaty i kultury – w tym organizacja życia kulturalnego w sołectwie²⁹.

Współzawodnictwo dotyczyło także działalności kulturalnej na terenie zakładów produkcyjnych. W jednym ze sprawozdań czytamy: „Organizacja działalności kulturalnej, wypoczynku i turystyki. W 1978 roku Rada Zakładowa zorganizowała 15 wycieczek turystyczno-krajoznawczych dla załogi, w tym jedną wycieczkę w ramach wymiany doświadczeń do Kieleckich Zakładów Wyróbów Papierowych. (...) Organizowano również wyjazdy na imprezy kulturalne, najczęściej do Domu Muzyki i Tańca w Zabrze (...). Bardzo szeroką działalność kulturalno-oświatową prowadzi Klub Zakładowy. W Klubie znajduje się biblioteka z czytelnią posiadającą około 10 tys. sztuk woluminów, w której korzystają pracownicy i ich rodziny oraz młodzież dokształcająca się. Ponadto w Klubie działają następujące sekcje, koła zainteresowań i zespoły artystyczne. Sekcje: 2 plastyczne, fotoamatorska, szachowa i skata sportowego. Koła zainteresowań – recytatorskie, taneczne, 2 muzyczne, oraz kino «Wiedza» i Uniwersytet Życia Rodzinnego. W 1978 r. zorganizowano wiele imprez kulturalnych, sportowo-rekreacyjnych i innych. (...) Z wyżej wymienionych imprez skorzystało ogółem 14,5 tys. osób. (...) Z inicjatywy Zarządu Zakładowego ZSMP w roku 1978 miały miejsce w klubie spotkania z ciekawymi ludźmi, prelekcje, turnieje skata sportowego i brydża oraz dyskoteki (...)”³⁰.

Dla teoretyków współzawodnictwa pracy w Polsce Ludowej ruch ten był „istotnym instrumentem pobudzania aktywności społeczno-produkcyjnej oraz ważącym narzędziem wychowawczym”³¹. Starano się go kultywować i propagować. Kiedy

²⁸ Ibidem, sygn. 41, Plany pracy Wydziału 1976-1977, s. 14-17.

²⁹ APCz, Urząd Wojewódzki w Częstochowie, sygn. 12/40, Współzawodnictwo pomiędzy urzędami TOAP oraz konkurs sołtysów, Decyzja Wojewody Częstochowskiego z 11 IV 1979 r. w sprawie zasad organizacji konkursu na najlepsze sołectwo w roku 1978/79 w województwie częstochowskim, bp.; Ibidem, Załącznik do decyzji. Konkurs na najlepsze sołectwo roku 1978/79, bp.

³⁰ APCz, WRZZ w Częstochowie, sygn. 6/11, Współzawodnictwo pracy 1975-1980, Informacja dotycząca osiągniętych wyników w zakresie kryteriów oceny międzyzakładowego współzawodnictwa pracy w 1978 r., Kalety, 8 II 1979 r., bp.

³¹ H. Korzusznik, A. M. Pilny, *Teoria i praktyka socjalistycznego współzawodnictwa pracy (przegląd piśmiennictwa)*, [w:] *Socjalistyczne współzawodnictwo pracy w aglomeracjach gospodarczych*, red. J. Pietrucha, Katowice 1979, s. 143.

w 1978 r. obchodzono 30. rocznicę polskiego ruchu współzawodnictwa pracy, chciano szczególnie podkreślić jego znaczenie. Organizowano wystawy i spotkania, podczas których wymieniano się doświadczeniami i prezentowano sylwetki przodowników. W dniu 27 kwietnia 1978 r. w sali Zakładowego Domu Kultury w Zakładach Celulozowo-Papierniczych w Kaletach odbyła się konferencja naukowa poświęcona współzawodnictwu pracy. Od jednego z zaproszonych notabli partyjnych uczestnicy usłyszeli: „Proszę Towarzyszek i Towarzyszy! Z dużą przyjemnością biorę udział w dzisiejszej konferencji nt. współzawodnictwa pracy, którą zorganizowaliście, dobrze prowadzicie, w której dyskutanci wnieśli ciekawy materiał, dzieląc się swoimi doświadczeniami w organizowaniu i podzieleniu się doświadczeniami z zakresu osiągniętych efektów we współzawodnictwie pracy. Chciałbym również dołożyć się swoim głosem w dyskusji, co prawda na końcu do tego współzawodnictwa, które zainicjowane było na samym początku przez dr. [Jerzego] Pietruchę i podzielić się po części swoimi doświadczeniami, jako że mam to doświadczenie z całego kraju z wielu województw, z wielu branż i pewnymi uwagami jakie nasuwają się z dotychczasowej działalności organizacji współzawodnictwa pracy”³².

Już na wstępie podkreślono, że miejsce obrad nie było przypadkowe. To właśnie w Kaletach powstały Brygady Pracy Socjalistycznej³³, które zostały określone przez uczestników spotkania „podstawową i najpowszechniejszą formą współzawodnictwa”³⁴. W konferencji uczestniczyło 150 osób, w tym przedstawiciele 46 zakładów pracy z terenu województwa częstochowskiego. Zwycięzcom socjalistycznego współzawodnictwa pracy w 1977 r. wręczono dziewięć odznaczeń radzieckich. W programie przewidziano, oprócz dziesięciu wystąpień, wycieczkę do zakładu, a także wystawkę Domu Książki, na której prezentowano literaturę o tematyce społeczno-politycznej oraz wydawnictwa radzieckie³⁵. Wysokiej rangi spotkaniu nadawała obecność Konsula Generalnego ZSRR w Polsce Iwana Korczmy³⁶.

Z okazji 30-lecia współzawodnictwa pracy w myszkowskim domu kultury, nazywającym się Robotniczym Centrum Kultury i Wypoczynku, zorganizowano wystawę produktów i osiągnięć myszkowskich fabryk. Zaprezentowano nie tylko wytwory przemysłu i postaci przodowników, ale także poinformowano o spodziewanych innowacjach na następne lata³⁷.

³² APCz, WRZZ w Częstochowie, sygn. 6/20, Dokumentacja dotycząca konferencji poświęconej 30-leciu współzawodnictwa pracy 1978 r., Nie podpisany tekst przemówienia, bp.

³³ H. Korzusznik, *Kierunki rozwoju współzawodnictwa pracy w aglomeracji katowickiej*, [w:] *Socjalistyczne współzawodnictwo pracy...*, s. 41.

³⁴ APCz, WRZZ w Częstochowie, sygn. 6/20, Przemówienie Przewodniczącej WRZZ w Częstochowie, 27 IV 1978 r., bp.

³⁵ Ibidem, Scenariusz Konferencji naukowej z okazji 30-lecia socjalistycznego współzawodnictwa pracy, bp.

³⁶ Ibidem, List Sekretarza WRZZ w Częstochowie do Dyrektora Przedsiębiorstwa Państwowego „Dom Książki” z 21 IV 1978 r., bp.

³⁷ Miejski Dom Kultury w Myszkowie, Kronika Klubu Plastyka, zdjęcia i notatki z 1978 r., bp.

Powszechność współzawodnictwa ciągle była szczególnie widoczna w tradycji pochodów pierwszomajowych. W 1979 r. „Gazeta Częstochowska” odnotowała: „Wspaniale wyglądała ponad 100-osobowa grupa młodzieży w ludowych strojach. Przed trybuną honorową zespół wykonał krótki utwór, po pochodzie mieszkańcy Myszkowa mieli okazję zobaczyć pierwszy premierowy pokaz w amfiteatrze. «Myszków» – bo taka jest chyba nazwa (...) powstał w Będuszu w Zespole Szkół Rolniczych. (...) Fachowy nadzór i opiekę sprawują nad grupą pracownicy Robotniczego Centrum Kultury i Wypoczynku. Wiele wysiłku kosztowało przygotowanie w krótkim czasie programu. (...) Za pocztami sztandarowymi (...) maszerowała w pochodzie wraz z nauczycielami młodzież siedmiu myszkowskich szkół podstawowych i trzech placówek ponadpodstawowych. (...) Na honorowych miejscach w szkolnych grupach szli wzorowi uczniowie – przodownicy nauki”³⁸. Fakt nazwania przez dziennikarza najlepszych uczniów „przodownikami nauki” wskazuje, że terminologia współzawodnictwa wkroczyła nawet do szkół, gdzie uczniowie poprzez rywalizację w osiąganiu jak najlepszych wyników mieli przyzwyczajać się do metod budowania socjalizmu w Polsce.

Analizując działania podjęte na rzecz rozwoju ruchu współzawodnictwa pracy w latach 70., można zauważyć, że szczególny nacisk położono na kwestię propagandową i ideowo-wychowawczą placówek kulturalnych. Zdaje się, że moda polegająca na nagłaśnianiu przykładów pracy fizycznej wśród bibliotekarzy, np. przy porządkowaniu miasta, odeszła wraz z epoką gomułkowską. Na uwagę zasługuje wzrastająca rola domów kultury w dziedzinie propagowania ruchu przodownictwa. Podkreślano jego tradycje, a w podjętej tematyce działań widać tendencję do zacieśniania współpracy polsko-radzieckiej oraz charakterystyczną dla czasów gierkowskich propagandę sukcesu.

W 1980 r., wraz z narastającym kryzysem gospodarczym, propaganda na rzecz współzawodnictwa pracy zaczęła słabnąć. Stwierdzano, że: „w związku ze zmianą założeń planu społeczno-gospodarczego na rok bieżący [ma] ukazywać, że urealnienie zadań planowanych jest działaniem służącym lepszej harmonizacji, zdyscyplinowaniu poszczególnych jego ogniw i że stworzy ono niezbędną podstawę dla skonstruowania realnego planu na rok 1981 i całą pięcioletkę 1981-1985”³⁹. Działalność ideowo-wychowawcza koncentrowała się już raczej na propagowaniu zaangażowanych postaw pracowniczych i obywatelskich oraz zwalczaniu nadużyć, lekceważeniu obowiązków i niedbalstwa. W walce tej należało „odwoływać się do obowiązującego porządku prawnego, zasad moralności socjalistycznej i najlepszych tradycji klasy robotniczej”⁴⁰. W tym czasie Wydział Nauki i Oświaty KW PZPR w Częstochowie konsekwentnie realizował już tylko „Program rozwoju kultury województwa częstochowskiego na lata 1976-1990”, który przewidywał umacnianie amatorskiego ruchu artystycznego, „pracę partyjną” wśród twórców kultury oraz pracowników

³⁸ Miejski Dom Kultury w Myszkowie, Kronika Zespołu Myszkowiaczy, „Myszków”, wycinek prasowy, „Gazeta Częstochowska” nr 19, 9-15 V 1979 r., bp.

³⁹ APCz, KW PZPR Wydział Nauki i Oświaty, sygn. 70, Plany pracy i sprawozdania Wydziału na 1980 r., k. 6-7.

⁴⁰ Ibidem, Główne kierunki pracy ideowo-wychowawczej na II półrocze 1980 r., k. 6-7.

instytucji i placówek kultury, nadzór polityczny nad organizacją ważniejszych imprez kulturalnych, takich jak plener malarski „Jurajska Jesień 1980”, Festiwal „Jeunes Musicales”, Jarmark Jurajski – 1980 itp., systematyczną kontrolę działalności instytucji i placówek upowszechniających kulturę (teatr, filharmonia, Wojewódzka Biblioteka Publiczna, Dom Książki, RSW „Książka-Prasa-Ruch” itp.), zapewnienie programów artystycznych na wojewódzkie akademie i koncerty⁴¹. Współzawodnictwo zeszło na dalszy plan.

W porównaniu z propagandowymi doniesieniami o rozwoju bibliotek, w poprzednich latach fiaskiem można nazwać posiedzenie Komisji Nauki, Oświaty i Kultury w dniu 18 października 1983 r. Wtedy to dyrektor Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej Aleksandra Kamińska stwierdziła, że na 100 mieszkańców województwa przypada 247 książek, oraz że 130 tys. mieszkańców województwa korzysta z bibliotek. Odnotowano spadek zainteresowania prasą, mimo bogato wyposażonych czytelni, a grupą najmniej zainteresowaną czytelnictwem byli rolnicy. Narzekano na rotację kadry, niskie płace, niepraktyczny czas pracy, odwoływanie bibliotekarzy do innych prac, np. do spisu rolnego. W czasie dyskusji próbowano znaleźć przyczynę słabnącego zainteresowania bibliotekami, zwłaszcza wśród rolników. I sekretarz POP Pracowników Kultury Danuta Słomińska zauważyła, że nie prowadzi się badań na temat niskiej poczytności książek, a Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna podejmowała działania propagandowe wśród rolników, ale efekty były niewspółmierne do wysiłków. Stwierdzono największe zaniedbania w dziedzinie czytelnictwa w byłych regionach łódzkim i kieleckim. Trudności kadrowe tłumaczono także niską atrakcyjnością zawodu, któremu „trudno wygrać ze sklepem”⁴², stwierdzono konieczność podwyżki płac.

W kolejnych latach nadal systematycznie organizowano zapoczątkowane w okresie współzawodnictwa pracy Dni Książki Społeczno-Politycznej. Zaczęto realizować „Wojewódzki plan doskonalenia działalności politycznej i ideowo-wychowawczej w środowisku młodych nauczycieli, pracowników nauki i kultury oraz studentów i młodzieży szkół ponadpodstawowych” zaakceptowany przez Egzekutywę KW PZPR w marcu 1987 r.⁴³ Postanowiono inspirować rady narodowe i zakłady pracy do zwiększonego udziału w tworzeniu warunków materialnych kultury. Zachęcano partyjnych i bezpartyjnych członków organizacji młodzieżowych i społecznych do rozwijania inicjatyw kulturalnych. PZPR pełniła nadzór polityczny nad przygotowaniem i przebiegiem Dekady Książki Społeczno-Politycznej „Człowiek – Świat – Polityka” i innych imprez, oraz nad realizacją współpracy kulturalnej z zagranicą⁴⁴. Postanowiono rozwijać Robotnicze Stowarzyszenia Twórców Kultury. Podkreślano konieczność

---

⁴¹ Ibidem, k. 18.

⁴² APCz, KW PZPR Wydział Nauki i Oświaty, sygn. 102, Protokoły posiedzeń i plany realizacji Komisji (zespołów problemowych) KW; Protokół z posiedzenia Komisji Nauki, Oświaty i Kultury z dnia 18 X 1983 r., k. 13.

⁴³ Ibidem, Plan pracy Wydziału Nauki Oświaty i Kultury na I półrocze 1989 r., k. 22.

⁴⁴ APCz, KW PZPR Wydział Nauki i Oświaty, sygn. 110, Plany pracy i sprawozdania Wydziału 1984-1989, Zadania Wydziału Nauki, Oświaty i Kultury KW PZPR w rozwijaniu pracy teoretyczno-ideologicznej oraz edukacyjnej, Częstochowa, 14 VII 1988 r., k. 10-12.

większego upartyjnienia środowiska bibliotekarzy i pracowników kultury. Popierano aktywne uczestnictwo członków partii w związkach twórczych, Wojewódzkiej Radzie Plastyki, Stowarzyszeniu Środowisk Twórczych, stowarzyszeniach społeczno-kulturalnych. Planowano kontrolę stanu działania instytucji kulturalnych w zakładach pracy, inicjowanie aktywności POP, związków zawodowych, organizacji młodzieżowych oraz administracji na rzecz wzrostu udziału „ludzi pracy” w życiu kulturalnym. Zachęcano do rozwoju działalności kulturalnej w środowisku wiejskim. Szczególną wagę przywiązywano do nadzoru politycznego nad przygotowaniem i przebiegiem Dni Oświaty, Kultury, Książki i Prasy, konkursu recytatorskiego i piosenki radzieckiej. Przewidywano kontrolę realizacji miejskich i gminnych programów rozwoju bazy lokalowej instytucji kulturalnych⁴⁵. W końcu planowano zwiększyć efektywność pracy partyjnej, chociaż funkcjonował Partyjny Zespół Bibliotekarzy, to w tym środowisku stopień upartyjnienia wahał się w granicach 9-10 proc. i oceniano go jako niski. Rozwijano Robotnicze Stowarzyszenia Twórców Kultury. Idea współzawodnictwa była więc mniej dostrzegalna, a informacje o wzrostach czytelnictwa nie były już wykorzystywane do propagowania sukcesów PRL i łączone z osiągnięciami przemysłu⁴⁶.

W czasach Polski Ludowej ruch współzawodnictwa i propaganda na jego rzecz były ważnym elementem działalności bibliotek i domów kultury regionu częstochowskiego. Świadczy to o służebnej roli kultury wobec idei socjalizmu. Przodownictwo pracy w instytucjach kulturalnych było widoczne już w latach 40. i 50., aby szczególnie rozwinąć się w latach 60. i 70. Przy czym w obu tych dekadach zmieniało swoje oblicze i ewoluowało, zmieniając charakter zadań placówek kulturalnych, których podstawową rolę we wczesnym okresie było umasowienie kultury, a później obarczając je coraz większą rolą propagandową i ideowo-wychowawczą. Wydaje się też, że stworzenie w 1975 r. Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Częstochowie wzmogło jeszcze te działania na rzecz popularyzowania roli współzawodnictwa w realizacji założeń ideologicznych. Mniej zauważalna działalność w tej dziedzinie w latach 80., spowodowana kryzysem gospodarczym i poszukiwaniem nowych sposobów na aktywizację społeczeństwa, nie oznaczała zaprzeczenia idei współzawodnictwa. Przez cały okres PRL propagowanie przodownictwa miało olbrzymie znaczenie w upowszechnianiu wizerunku sukcesu gospodarczego socjalistycznego państwa i niewątpliwie mocno wpłynęło na przekonanie społeczeństwa o słuszności stosowanych praktyk gospodarczych. Kultura znalazła się tutaj w służbie władzy, kształtując poglądy i wychowując młodzież zgodnie z oczekiwaniami aparatu partyjnego. Współzawodnictwo miało przecież pokazać, że socjalizm jest wyższą formą organizacji społeczeństwa od krytykowanego zachodniego kapitalizmu.

⁴⁵ Ibidem, Plany pracy Wydziału Nauki, Oświaty i Kultury na lata 1986-1989, k. 14-77.

⁴⁶ Ibidem, Sprawozdanie z realizacji Uchwał Wojewódzkiej Konferencji Sprawozdawczo-Wyborczej PZPR i X Zjazdu PZPR w dziedzinie oświaty, nauki i kultury, Częstochowa, 4 I 1986 r., k. 130.